Kaip formuoti(s) profesinį identitetą?

Metodinė priemonė

Dr. Simona Crisafulli

2022

Vilnius

Metodinės priemonės užsakovas: Švietimo mainų paramos fondas

Autorė: Euroguidance ambasadorė 2021-2023 m. dr. Simona Crisafulli

TURINYS

1. Kas yra profesinė identifikacija? 3
2. Profesinės identifikacijos etapai 5
3. Idėjos konsultacijoms 9
4. Kaip profesinį identitetą formuoti mokykloje? 14
5. Profesinio identiteto formavimo instrumentai 18

1. KAS YRA PROFESINĖ IDENTIFIKACIJA?

Profesinė identifikacija, kurios rezultatas profesinis identitetas, yra terminas, tiksliausiai paaiškinamas analizuojant:

- edukacines,
- psichologines,
- sociokultūrines
- filosofines perspektyvas.

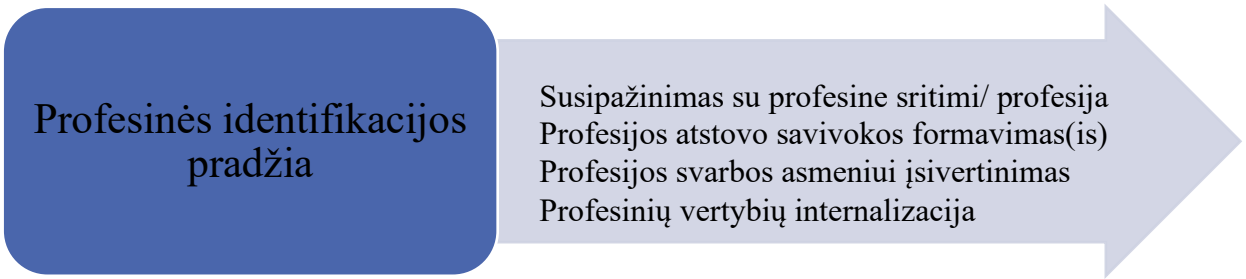
Šios perspektyvos nėra atsietos viena nuo kitos, bet atvirkščiai – jos viena su kita glaudžiai persipynusios.

Profesinė identifikacija iš esmės geriausiai paaiškinama sociokultūrine ir psichologine perspektyvomis. Tarkime, psichologinė perspektyva išryškina profesinės identifikacijos procese vykstančius vidinius asmenybės procesus ir internaliuosius pokyčius.

Analizuojant psichologinėje perspektyvoje, profesinė identifikacija yra **žmogaus savęs pajautimas ir šio jausmo pagrindu susiformuojanti asmens savivoka** tam tikrame profesiniame ar ekspertiniame lauke (profesijoje).

Profesinės identifikacijos procese vyksta vidiniai asmenybės procesai ir internalieji pokyčiai:

- Formuojami asmens lūkesčiai dėl konkrečios profesijos,
- profesinių ir asmeninių vertybinių nuostatų formavimasis / virsmas,
- savikonceptualizacija,
- profesinis kryptingumas,
- santykio su profesija nustatymas ir pan.

1.1. Pav. Profesinei identifikacijai svarbūs ugdymo elementai

Sociokultūrinė perspektyva pasireiškia per žmogaus santykį su jį supančiu pasauliu.

Profesinei identifikacijai yra išskirtinai reikšminga bendroji profesinė kultūra, žmogų supanti socialinė ir kultūrinė aplinka.

Profesinė identifikacija, kaip dar ankstyvais 1998 m. nustatė Ohlen ir Segesten, rodo, kad:

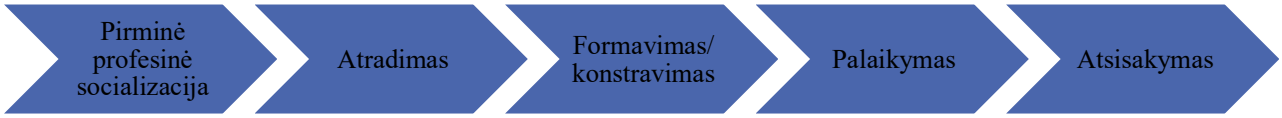
- asmuo save priskiria konkrečiai socialinei grupei
- ji(s) save pripažįsta ir jaučiasi esanti(s) tam tikros profesijos atstovu (pvz., pedagogu, mediku, socialiniu darbuotoju, teisininku, vadybininku ir pan.) bei demonstruoja turimą patirtį profesinėje srityje

Profesinė identifikacija nėra statiškas ir rutininis procesas, nes jo metu:

- vyksta sąveika tarp skirtingų profesinio identiteto formavimuisi reikšmingų struktūrinių elementų (tarkime, profesinės ir sociokultūrinės aplinkos sąlygotų aplinkybių, profesijos reikalavimų ir žinių, asmens individualių savybių),
- formuojasi ir kinta asmens vertybinės nuostatos,
- o jos rezultatas - susiformavęs savęs kaip profesinės bendruomenės nario atsakomybės suvokimas (įsisąmoninimas) arba kitaip sakant - savikonceptualizacija.

2. PROFESINĖS IDENTIFIKACIJOS ETAPAI

Kleine, Kleine ir Laverie (2001, 2004) išskyrė penkis profesinės identifikacijos darbo vietoje etapus:

2.1. Pav. Profesinės identifikacijos etapai

- Pirmasis identifikavimosi su vaidmeniu etapas arba pirminė profesinė socializacija (anglų k. *role-identity presocialization*)
- Atradimas (anglų k. *discovery*)
- Konstravimas (anglų k. *construction*)/ formavimas
- Palaikymas (anglų k. *maintanance*)
- Atsisakymas (anglų k. *dispozition*)

Kaip suprasti, kuriame profesinės identifikacijos etape esama?

Pirmajame identifikavimosi su vaidmeniu etape (role-identity presocialization) asmuo neturi žinių apie savo profesinį vaidmenį arba jos nėra suvoktos ir išreiškiamos, naudojamos. Profesinė veikla, funkcijos, atsakomybės yra suvokiami stereotipiškai ir paviršutiniškai. Kitaip tariant, šiuo etapu kažkas lyg ir „girdėta“, lyg ir „pažįstama“, „įdomu, bet nesu tikra(s), ar man tai tiktų“.

Taigi, šiame etape verta paklausti savęs ar mokinio:

“Koks yra profesionalo paveikslas? Ką aš žinau apie tai, ką šios srities profesionalas veikia?
Apie ką yra šios srities ekspertui reikalingos žinios? Ką svarbiausia žinoti?
Kokie reikalingi gebėjimai, norint atlikti šį darbą?
Kokios yra svarbios vertybės?”

Antrasis etapas – identiteto atradimas. Identitetas atrandamas tada, kai asmuo pradeda gilintis į save, kai vyksta savęs vertinimas tinkamumo profesinei veiklai aspektu, kai profesinis identitetas suvokiamas kaip integrali žmogaus asmenybės dalis, lygiaverčiai reikšminga kaip, tarkime, socialinis ar asmeninis identitetai. Atradimas dažniausiai inicijuojamas kitų (ar per kitus), būna grįstas kitų perspektyvomis ir vertinimais bei gali būti nulemtas kitų žmonių reakcijos į identiteto raišką: esant palankiems reikšmingų aplinkinių vertinimams, pradedamas profesinio identiteto formavimas, ir atvirkščiai – pavyzdžiui, kolegoms ar artimiesiems vertinant nepalankiai, sklandus profesinės identifikacijos procesas gali būti sutrikdytas.

Pagrindiniai klausimai, kurie kyla žmogui šiuo etapu ir į kuriuos reikia atsakyti, yra:

Kitaip tariant, šiuo etapu žmogui yra svarbu paanalizuoti save ir suvokti:

Kiek pragmatiškai, racionaliai ji(s) galėtų atlikti konkretų profesinį vaidmenį?
Ar esantys reikalavimai darbui atitinka žmogaus turimas savybes ir galimybes?
Ar žmogus NORI tai dirbti? Ar GALI tai dirbti?
Ar ką nors papildomai daro, kad įgytų daugiau žinių, informacijos, gebėjimų?
Kaip kokybiškai stengiasi atlikti profesijai būdingas veiklas?
Kiek įsitraukia į jas? O gal tai daro nenoromis?
Gal neturi pakankamai žinių?

Trečiajame arba profesinio identiteto formavimo etape vyksta sąmoningas asmens pasirengimas tapti tam tikros profesinės bendruomenės nariu. Kitaip tariant, vyksta savojo profesinio *Aš* įsisąmoninimo procesas. Šiuo etapu žmogus specialiai skiria laiko profesinės identifikacijos procesui įtaką darančių veiksnių struktūros pažinimui. Taip pat šiuo etapu yra internalizuojamos (perimamos ir padaromos „savomis") profesinės subkultūros vertybės ir nuostatos.

Profesinis identitetas pasireiškia asmens vidiniais pokyčiais, kai internalizuodamas profesinės subkultūros vertybes ir nuostatas žmogus suvokia „*Aš esu būtent **TOKS** žmogus*".

Šiam etapui būdingas itin asmeninis klausimas yra:

„KAIP ir KADA aš turėčiau tai padaryti?‘, o ne „Ar aš tai TURĖČIAU/ NORĖČIAU daryti?“

(klausimas apie tinkamumą yra svarbus ankstesniajame, antrajame, profesinio identiteto atradimo etape).

Trečiasis profesinės identifikacijos etapas tęsiasi tol, kol asmuo pajaučia pasitenkinimą tuo, ką daro, ar yra laimingas tiesiog atlikdamas profesinį vaidmenį.

Profesinio identiteto formavimo etapu ypač reikšmingas socialinis ir edukacinis aspektai, nes tai skatina asmens tapatybės formavimąsi ir veikia formavimosi kryptingumą. Todėl šiame etape:

- ✓ reikšmingos yra žmogaus įgyjamos teigiamos patirtys,
- ✓ būtinas nuolatinis grįžtamasis ryšys su savimi (savirefleksija),
- ✓ svarbus grįžtamasis ryšys su kitais.

Šiame etape savęs ar konsultuojamo asmens klausiama:

Ar jaučiu (jauti) pasitenkinimą, užsiimdamas šia veikla?

Ką dar daugiau galiu (gali) padaryti tam, kad būčiau (būtum) laiminga(s), tai darydamas?

Ką man (tau) duoda ši darbo patirtis?

Ko naujo išmokstu (išmoksti)?

Ar tai yra MAN (TAU) tikrai svarbu ir reikalinga?

Ar matau (matai) tame prasmę?

Ką apie (mano) veiklas sako aplinkiniai?

Kaip mano (tavo) atliekamą darbą vertina mentorius ar kitas svarbus srities ekspertas?

***Ketvirtasis etapas – palaikymas* (anglų k. *Maintanance*) -** tai tobulėjimo ir nuolatinio pasitvirtinimo etapas, kai asmuo pradeda tapatinti save su veikla, o profesinio vaidmens identitetas tampa dalimi asmenybės struktūros, susidedančios iš skirtingų identitetų. Būtent šiuo etapu žmogus sąmoningai pradeda save suvokti kaip profesijos (tam tikros profesinės subkultūros) atstovą ir taip save pristato. Šiame etape pradedamas atpažinti ir atskiriamas profesiškai tinkamas bei netinkamas elgesys. Šiuo etapu žmogus pasiekia sąlyginę identiteto brandą, kuri nebūtinai yra susijusi su amžiumi, bet labiau su tuo, kad sąmoningai ir realiai vertinami turimi gebėjimai bei žinios, žinomos spragos, įgijama asmeninio pasitikėjimo, auga savarankiškumas, atitinkamai, mažėja aplinkinių įtaka asmeniui. Šis periodas – ilgalaikis ir susijęs su profesionalumo atsiradimu ir palaikymu.

Šiame profesinės identifikacijos etape esantis žmogus jau geba atsakyti į šiuos klausimus teigiamai:

Ar jaučiuosi esantis (mokytojas, gydytojas, rinkodarininkas, inžinierius, padavėjas, virėjas ir pan.)?

Ar galiu pasakyti, jog jaučiuosi priklausantis profesinei (mokytojų, gydytojų, slaugytojų, rinkodarininkų, padavėjų, virėjų ir pan.) bendruomenei?

Ar aš įdedu savo indėlį į šios bendruomenės gerovės didinimą?

Ar aš žinau, kokių gebėjimų turiu? Ar aš žinau, kokių man dar trūksta? Ar aš žinau, kaip užpildyti žinojimo/ gebėjimų spragas?

Ar aš galiu vadinti save savo srities profesionale(-u)? Ko man dar trūksta, kad ja(juo) tapčiau?

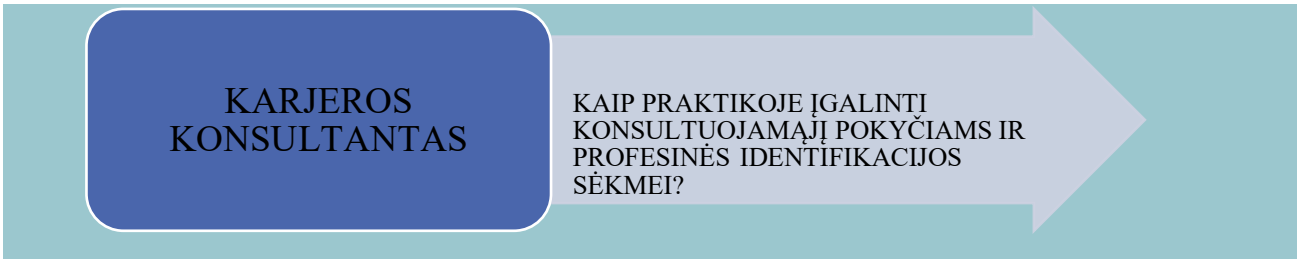
Ankstyvuoju dispozicijos arba atsisakymo etapu pirmiausiai pradedama rečiau įgyvendinti profesines veiklas. Šis etapas tęsiasi tol, kol žmogus visiškai nutraukia veiklas, reikšmingas jo identiteto formavimui, palaikymui ir plėtotei. Šis pasirinkimas gali būti savanoriškas (kai asmuo, pavyzdžiui, klausia savęs: „*Ar jau laikas sustoti tai darius?*“ arba „*Ar tai vis dar esu Aš?*“) arba paveiktas išorinių jėgų (dėl sulaukto pensijinio amžiaus, darbo netekimas ar karjeros keitimas ir pan.). Šiam etapui būdingi negatyvūs vertinimai, susiję su įvairiais identitetą liečiančiais aspektais. Žmogus sąmoningai ir nesąmoningai pradeda neigti anksčiau reikšmingais buvusius jo(s) asmenybės elementus, atitinkančius profesinės subkultūros reikalavimus. Šiuo etapu galimas netgi visiškas konkretaus profesinio identiteto eliminavimas iš bendrosios asmenybės struktūros.

Šiame profesinės identifikacijos etape esantis žmogus saves klausia:

Ar tai vis dar esu Aš?

Ar jau laikas sustoti tai darius? Gal jau laikas keisti veiklą?

Sociokultūrinės aplinkos (pavyzdžiui, karjeros konsultanto, kolegų, toje pačioje profesinėje erdvėje veikiančių asmenų) įtaka kiekvienu etapu vis labiau minimizuojama, nes didėja asmens autonomija.

2.2. Pav. Karjeros konsultanto vaidmuo profesinio identiteto formavime

Sėkmingiausia edukacinė intervencija yra konsultacijų ar studijų pradžioje ir tol, kol asmuo formuojasi savo autonomiją bei savarankiškumą veikti profesinėje erdvėje.

Kaip visa tai įgyvendinti praktiškai? Toliau tekste pateikiamas praktinis pavyzdys, kuris padės geriau suvokti, kaip praktiškai vyksta profesinės tapatybės formavimasis.

3. IDĖJOS KONSULTACIJOMS:

Su konsultacijos dalyviu pirmojo susitikimo metu įgyvendiname diagnozės veiklas. Kitaip tariant, pirmiausiai aiškinamės, kaip jis(ji) save „mato“, kokie yra jo(jos) poreikiai ir kokiame gyvenimo etape ji(jis) dabar yra.

1 ir 2 SUSITIKIMAI - PAVEIKSLO NU(SI)STATYMAS

Pirmojo susitikimo metu gali būti pasiūloma užduotis – atsakyti į dešimt asmeninių klausimų.

Vykdant šią užduotį, svarbu prisiminti, jog atsakymai neturi būti skuboti. Jei atliksite šią užduotį jūs pats, prisiminkite, jog jums ar jūsų konsultacijoje dalyvaujančiam žmogui būtina skirti bent keletą dienų užduočiai atlikti. Labai svarbu yra neskubėti ir viską atlikti ramiai, giliai apsvarstant klausimus, kurie yra labai asmeniniai.

10 Klausimų, padedančių preliminariai suprasti, kuriame profesinės identifikacijos etape yra žmogus:

1. *8 žodžiais parašyk, kas, kaip tu manai, tu esi?*
2. *Kokie 5 žmonės Tau yra įkvėpimas? Ką tu seki?*
3. *Kodėl tau jie patinka? Ką bendro jie visi turi?*
4. *Kurias jų savybes norėtum sau pritaikyti?*
5. *Kokios yra tavo 5 stipriausios savybės, kaip Tu pati(s) manai?*
6. *Kokias 5 Tavo stiprybes tau nurodo Tavo draugai ir šeima?*
7. *Kokių profesijų žmonės Tau yra įdomūs? Išvardink 5.*
8. *Kodėl jie Tau yra įdomūs?*
9. *Kokias jų savybes gali pritaikyti sau?*
10. *Kaip šis tavo atsakymas yra susijęs su atsakymais į 5 ir 6 klausimus?*

Atsakymus į klausimus geriau aptarti kito susitikimo metu ar, jei atliekate dėl saves, skirti sau laiką atsakymų į jų peržiūrai po kelių dienų.

Šie klausimai – itin kompleksiški, reikalaujantys nemažai laiko, norint sąžiningai į juos atsakyti. Vis gi jie – labai naudingi, nes leidžia karjeros konsultantui bei profesinio identiteto paieškoje esančiam žmogui sutarti dėl būsimų veiksmų ir greičiau paruošti ***asmeninį pokyčių planą***.

Atliekant šią užduotį rekomenduojama paklausti ir apie tai, į kuriuos klausimus jūsų klientui buvo paprasčiau atsakyti, o kurie sukėlė keblumų. Būtinai pasidomėkite, kurie klausimai tapo iššūkiu, nes būtent tai leis karjeros konsultantui suvokti aspektus, ties kuriais reikia išsamiau padirbėti.

3 IR 4 SUSITIKIMAI – INDIVIDUALIŲ POREIKIŲ NUSTATYMAS:

Šių susitikimų su profesinio identiteto paieškoje esančiu žmogumi metu galite atlikti veiklas, kurios padeda:

1. **Atmesti jam/ jai visiškai NETINKANČIAS profesijas;**
2. **Apsibrėžti dominančios profesinės srities lauką;**
3. **Nutarti, su kurių sričių atstovais reiktų užmegzti kontaktą ir pasikalbėti;**
4. **Peržiūrėti ir pakoreguoti CV.**

Aiškumo dėlei, paanalizuokime viską detaliau.

1 Netinkančių profesijų atmetimas:

Būtina pasakyti, konsultuojamiems asmenims (ar tai būtų suaugęs, ar mokinys, o gal studentas) paprasčiau pasakyti, *kuo tikrai žmogus nenori dirbti*, *nei įsivertinti tai, kas patinka*. Todėl, dirbant kartu su profesinio identiteto paieškoje esančiu asmeniu, visada yra prasminga susidaryti **netinkamų profesijų sąrašą**.

Netinkamų profesijų žemėlapis. Dažniausiai paklausta(s): "***Kur tikrai negalėtum dirbti? Kas tikrai yra ne tau? Kodėl?"*** žmogus pradeda vardinti visus jam/ jai tikrai netinkančius profesinės veiklos variantus. Tai – vienas greičiausių būdų sumažinti nežinančiam savo krypties žmogui galimų pasirinkimų skaičių.

Taip pat galima pasiūlyti savarankiškai namie atlikti paprastą užduotį: popieriaus lapą padalinti į dvi dalis – kairėje surašyti visas profesijas, kurios nevilioja ar kurioms žmogus nėra tinkamas, o dešinėje parašyti priežastį, kodėl taip mano.

3.1. lentelė

Man visiškai netinkanti profesija	Kodėl taip manau?

Vėliau, konsultacijos metu, kartu su konsultuojamu žmogumi surašykite profesijų kryptis, kurios tikrai netinkamos ar tinkamos tik iš dalies.

PRISIMINKITE: užrašyti dalykai padeda geriau suvokti savo ribas ir realiau pamatyti galimybes.

Žinojimas, kuo *negali būti* yra pirmasis žingsnis į *žinojimą, kuo jau esi* (bet dar neatpažįsti) ar kuo gali tapti (turi daug asmeninio potencialo).

2 Dominančios profesinės srities lauko apsibrėžimas

Atitinkamai, panašiu principu konsultuojamajam galima pasiūlyti atlikti užduotį, kurios metu ji(s) atsakytų į keletą klausimų:

- *Ką man patiktų dirbti? Kodėl taip manau?*
- *Kokių profesijų atstovai, lyginant su kitais, man visada kėlė susidomėjimą? (surašyti visus galimus variantus)*
- *Kuo domiuosi laisvalaikiu? Kaip dažnai tai darau? Kodėl man patinka tai daryti?*

Ir vėl, galima pasiūlyti savarankiškai namie atlikti paprastą užduotį: popieriaus lapą padalinti į dvi dalis – kairėje surašyti visas profesijas, kurios vilioja ar kurioms žmogus potencialiai yra tinkamas, o dešinėje parašyti priežastį, kodėl taip mano.

3.2. lentelė

Man, galbūt, tinkanti profesija	Kodėl taip manau?

Vėliau, konsultacijos metu, kartu su konsultuojamu žmogumi iš visų surašytų palikite 3 - 5 pagrindines profesijų kryptis, kurios ypač viliojančios ar konsultuojamajam atrodo itin tinkamos.

Tuomet aptarkite, kokiais būdais ji(s) galėtų gauti daugiau informacijos apie:

- *Ką aš realiai žinau apie tai, ką šios srities profesionalas veikia kasdien?*
- *Apie ką yra šios srities ekspertui reikalingos žinios? Ką svarbiausia žinoti, norint juo tapti?*
- *Kokie reikalingi gebėjimai, norint atlikti šį darbą?*
- *Kokios yra svarbios vertybės?*

Šie klausimai, atitinkamai, pasiūlys profesinio identiteto paieškose esančiam asmeniui pradėti kaupti realią informaciją apie jį/ją dominančią sritį. Ši užduotis kartu paskatins žmogų pradėti gilintis į susidomėjimą keliančią sritį. Įkvėps įsivertinti savo turimas kompetencijas bei nustatyti, kurių dar, galbūt, trūksta.

Kokiais būdais galima gilintis į profesinę sritį, joje nebūnant? Jų šiame technologijų laikmetyje yra pačių įvairiausių:

- *dalyvauti specializuotose mentorystės ar profesiją keisti įgalinančiose programose;*
- *tapti tokių platformų, kaip Euroguidance.lt, Europass.Lt ir pan. turinio sekėju (pateikiama daug ir naudingos informacijos);*
- *stebėti specializuotus video kanalus (jų itin gausu Youtube platformoje, labai vertingos yra TedX konferencijos ir pan.);*
- *dalyvauti konferencijose ir seminaruose;*
- *žiūrėti specializuotas paskaitas.*

3 Nutarti, su kurių sričių atstovais reiktų užmegzti kontaktą ir pasikalbėti

Ši užduotis yra svarbi. Kontaktas su praktikoje esančiu žmogumi, kuris gali papasakoti apie įvairius profesijos veiksnius. Ypač svarbu sužinoti nemaloniąsias profesijos puses, nes tai gali reikšmingai paveikti žmogaus sprendimą, pasiryžęs(-usi) ir tinkamas(-a) ar vis dėl to ne šiai profesijai žmogus.

Pažindamas potencialių klientų ir kolegų veiklos specifiką, susipažindamas su pasirenkamos profesijos atstovų patiriamais sunkumais, žmogus įsivertina savo paties galimybes dirbti konkrečioje srityje.

Jei esate karjeros konsultantas ar kitas šios srities ekspertas, pasiūlykite asmeniui, kurį konsultuojate:

- *savo socialiniuose ratuose ieškoti pažįstamų, dirbančių tose srityse;*
- *ieškoti socialiniuose tinkluose, ypač tuose, kuriuose gausu profesionalų (tarkime, Linkedin), naujų kontaktų ir prašyti susitikimo;*

- *jei dar nebuvo daroma, imtis savanorystės veiklos organizacijose, kurių veiklos domina;*
- *išbandyti praktiką; daugelyje įmonių yra sudaromos galimybės atlikti praktikas (jos nevisada – apmokamos, bet to neišsigąsti);*
- *ieškoti mentoriaus ir pan.*

Profesinės identifikacijos procese žmogus formuoja savąjį *Aš,* kuris tiesiogiai susijęs jei ne su tiesiogine profesine veikla *dabar*, tai bent atspindi/ išreiškia aspiracijas dėl būsimos veiklos *ateityje*. Savojo *Aš* veikloje įvaizdžio formavimas reikšmingas pačiam žmogui ir tai aplinkai, kurioje ji(s) ateityje dirbs bei gyvens.

Profesinės identifikacijos metu asmenyse vyksta išoriniai ir vidiniai pokyčiai:
a) *išoriniai* - kai išmokstamas naujas specifinis elgesys, normos, taisyklės ir jų laikomasi.
b) *vidiniai* – kai savikonceptualizacijos (savęs suvokimo) vyksta gilūs pokyčiai, veikiantys jo elgesio ir mąstymo struktūras.

Seifert (2004) teigia, jog profesinė identifikacija reiškia daugiau, nei nuolatinį formavimąsi praktikoje ar naujų teorinių žinių perėmimą; tai reiškia šių žinių suderinimą su savomis, asmeninėmis, patirtimis ir vidiniais diskursais. Tokio suderinamumo atpažinimas padeda ne tik *žvelgti* iš profesionalaus mokytojo pozicijos, bet ir *jaustis* mokytoju ugdant vaikus. Žmogaus elgesys sudarytas iš impulsų, įpročių ir reflektyvių veiksmų; jie formuojami ir keičiami ugdymo pagalba. Asmuo, kažkada įgijęs žinių apie vertybes, gali šias žinias panaudoti profesinėje veikloje arba asmeniniame gyvenime (Anderson, 2005).

Stančikaitė dar prieš dvidešimt metų rašė, jog tokia profesija, kaip mokytojo, yra įprasminama jo bendrųjų ir profesinių vertybių sąveika: kuo labiau mokytojo bendrosios vertybės, tai yra jo gyvenimo tikslai, siejasi su profesiniais, kuo labiau pastarieji tampa jo savastimi, įkūnijami darbo rūpesčiuose ir tiksluose, tuo didesnis pasitenkinimas profesine veikla ir jos prasmės išgyvenimas (Stančikaitė, 2002).

4. KAIP PROFESINĮ IDENTITETĄ FORMUOTI MOKYKLOJE?

Profesinis identitetas nėra mistinis reiškinys. Tai yra mūsų asmeninės tapatybės neatsiejama dalis. Mes nuolat keičiamės.

Asmens „Aš“ yra sudarytas iš esminių elementų*:*

- *realaus Aš (kaip matau save aš pats ir kaip mane mato kiti),*
- *socialinio Aš (koks aš esu santykyje su kitais),*
- *profesinio Aš (kaip save identifikuoju, kokiai profesionalų bendruomenei save priskiriu).*

Savo disertacijoje (Crisafulli, 2009), nustačiau, jog profesinio identiteto formavimo(si) proceso kryptis priklauso nuo:

- kiekvieno iš mūsų gyvenimo istorijos (biografijos),
- prigimtų ir įgytų charakterio savybių,
- sukauptos gyvenimo ir profesinės patirties,
- turimų profesinių žinių.

Todėl, kai kalbame apie mokyklą, turime prisiminti, jog labai svarbu pažinti vaiką/ jaunuolį/ suaugusįjį, kurį konsultuojame ir leisti jam/ jai pačiam(-iai) pažinti save.

Jau ne vieną dešimtmetį yra žinoma, jog sėkmingai profesinei identifikacijai reikalingi keturi elementai ugdymo procese:

- *konkrečios, nieko neslepiančios žinios apie profesinę sritį arba profesiją,*
- *ugdymo sąlygų savarankiškai pažinti ir perimti profesinius įsipareigojimus, funkcijas, vertybines nuostatas darbo vietoje sudarymas,*
- *edukacinės sąlygos ugdyti kompetencijas kurti ir palaikyti profesionalius santykius su kolegomis ir klientais,*
- *tinkamų edukacinių ir darbo sąlygų sudarymas aktyviai vykdyti profesines veiklas; kitaip tariant – turėti galimybę prisiliesti prie praktikos, ją „pačiupinėti“.*

Nuolatinis autonomijos ugdymas ar pagalba internalizuojant profesinės kultūros elementus (pvz., susipažįstant su vertybėmis, profesijos atstovo paveikslu, bandant pritaikyti juos sau, padedant

mokiniui atpažinti „kas tikrai yra ne mano“, o „kas galėtų būti man patrauklu ir įdomu“) yra tie elementai, kurie paveikūs ugdyme ir konsultavime.

Kaip tai padaryti kiekvieną dieną mokykloje?

Svarbus sklandžios profesinės identifikacijos veiksnys – pozityvus mąstymas ir jauno asmens pozityvūs lūkesčiai dėl ateities: kuo teigiamesni lūkesčiai, tuo sklandesnė esamoji jaunuolių gyvenimo situacija ir atvirkščiai.

Vadinasi, mokykloje galime žengti antrąjį žingsnį:

- formuoti pozityvų mokinio požiūrį,
- pristatyti jam/ jai pozityvios ateities paveikslą,
- mokyti ieškoti išeičių sudėtingose ir nemaloniose situacijose.

Edukologai šią misiją – ugdyti asmens autonomiją, kuri tampa neatsiejama profesinės identifikacijos proceso dalimi, tikėtina ir taip jau nuolat vykdo, bet mokykloje galima pradėti įgyvendinti ir profesinės kultūros internalizacijos procesą, nelaukiant mokinio įsiliejimo į darbo aplinką.

Profesinės kultūros internalizacija – tai profesinių vertybių perėmimas, įsisavinimas ir diegimas kasdienėje veikloje.

Štai, tarkime, jau **<u>pamokų metu galima:</u>**

- *Supažindinti su skirtingomis profesinėmis sritimis* (pvz., jų įvairove ir esminiais ypatumais)*;*
- *Supažindinti su įvairių profesijų atstovo paveikslu* (pristatant kiekvieno iš jų charakteristikas, pakviečiant į pamokas tėvus - tos profesijos atstovus, parodant video medžiagą ir pan.);
- *Pradėti ugdyti profesines žinias* (pvz., pamokų metu įdiegiant probleminių situacijų analizę ir aptarimą; tas užduotis galima parengti kartu su konkrečios profesijos atstovu ir pan.);
- *Supažindinti su įvairių profesijų vertybėmis ir reikalingomis kompetencijomis* (pvz., kokių žinių, savybių, gebėjimų reikia gydytojui, pedagogui ir pan. Koks yra „teisingas“ šių profesijų atstovų elgesys, o kaip elgtis – negalima)*;*
- *Mokyti mokinį mokytis iš praktikos* (ugdyti jo sąmoningumą ir pastabumą aplinkai, perteikiant gyvenimiškus pavyzdžius iš jam suprantamos aplinkos);

- *edukologiniais terminais kalbant, reikalingas tinkamos edukacinės aplinkos sukūrimas* (vizualinės priemonės, žmonių įsitraukimas, pokalbiai);
- *Profesinę identifikaciją įtvirtina karjeros vystymo specialūs dalykai mokykloje ar net specialios ugdymo programos.*

Supažindinti su būsimomis profesinėmis realybėmis galima akcentuojant šiuos elementus:

- ***Supažindinti su skirtingų profesinių sričių ypatumais, pristatant skirtingų profesijų atstovų paveikslus*** *(*t.y., papasakoti, ką konkrečiai kasdien veikia šeimos gydytojas/ mechanikas/ užsienio kalbų mokytojas ir kt.; kokius iššūkius šiam darbuotojui tenka patirti, kokių žinių ir gebėjimų jam/ jai reikia, ką ir kur galima papildomai studijuoti)*;*
- ***Sudaryti sąlygas skirtingose pamokose*** (nuo matematikos ar lietuvių kalbos iki, ir ypač, - specializuotų chemijos, fizikos, biologijos, technologijų ir pan.) ***ar neformalių veiklų metu pažinti skirtumus tarp skirtingų profesijų*** (kitaip tariant, rekomenduojama lankyti kuo įvairesnę veiklą vykdančias įmones, mokykla gali sudaryti sutartis su organizacijomis dėl praktikų, mokytojai kviečiami ekspertus pasikviesti kūrybinėms dirbtuvėms)*;*
- ***Supažindinti su įvairiais, o ypač – nemaloniais, skirtingų profesijų aspektais profesinėje kasdienybėje.*** Pažymėtinga, jog ypač efektyvu, kai apie tai, kas yra sunkiausia jų darbe, pasakoja pažįstamas ir konkretų darbą dirbantis žmogus – klasės draugo mama, tėtis, giminaitis, kolega; įtraukite šiuos žmones iš savo aplinkos;
- ***Stengtis panaikinti mitus apie profesijas*** (pradedant nuo to, kad informacinės technologijos ar inžinerija – ne mergaitėms, o berniukai negali būti darželių ugdytojai, baleto šokėjai ir pan.).

Karjeros konsultavime dirbantys asmenys, dirbdami kartu su mokyklos bendruomene (administracijos nariais, kolegomis mokytojais, tėvais ir pan.), galėtų plėtoti sistemą, kuria būtų formuojamos naujos, realesnės nuostatos dėl skirtingų profesijų.

Kadangi svarbi mokymo programų ir mokymo planų turinio konstravimo logika, todėl *aktualu bendrai su kolegomis mokytojais peržiūrėti mokymo turinį ir mokymuose planuose įdiegti aukščiau išvardintus elementus, padedančius mokiniui jau mokykloje pradėti formuotis profesinį identitetą*.

Ką jūs jau dabar darote, kokias veiklas siūlote vaikui / jaunuoliui, kurios jam(jai) leidžia pradėti atpažinti savyje potencialą?

Kokias technikas jau dabar naudojate, kurios gali būti laikomos profesinio identiteto mokykloje prielaidomis?

5. PROFESINIO IDENTITETO FORMAVIMO INSTRUMENTAI

Kiti dažnai pasitaikantys instrumentai profesinio identiteto formavime yra:

- *Gebėjimas* realiai save nuolat *įsivertinti;*
- aktyvus konsultuojamo asmens dalyvavimas savo paties mokymosi ir asmeninių pokyčių procese,
- nuolatinio mokymosi naudos ir prasmės pažinimas

Galbūt, nuolat taikote ugdymo ir ugdymosi priemones, kurios skirtos skatinti/ formuoti:

- asmens savirefleksiją,
- nuolatinę savistabą,
- kuo realesnį savęs įsivertinimą,
- sąveiką su kitais žmonėmis ir gauti tų žmonių vertinimus.

Šios priemonės yra itin naudingos formuojant asmens savivoką, autonomiją, padedančias ugdytis asmens savarankiškumą. Savarankiškumas, atsakomybė už save ir savo sprendimus stipriai veikia profesinės identifikacijos proceso sėkmę ir tikslingumą.

Supažindinimas su profesijos pažinimo ir mokymosi nauda bei prasmingumu

Žmogus, kuris supranta mokymosi dalykų naudą savo paties būsimai profesinei karjerai, yra labiau motyvuotas mokytis ir siekti asmeninių pokyčių.

Profesinė identifikacija vyksta sklandžiau, kai žmogus tiksliai žino:

- *Kokių konkrečiai žinių ir gebėjimų reikia konkrečioje profesijoje;*
- *Kai turimas kompetencijas gali „pasimatuoti“; kitaip tariant, kai gali praktiškai pasitikrinti, ar ji(s) tam yra pasirengusi(-ęs)), o gal reikia dar kažkurių įgyti;*
- *Kai žino profesijos vertybes;*
- *Kai gali profesines vertybes „pasimatuoti“; kitaip tariant, kai gali įsivertinti, kiek dera ar prieštarauja ir jei taip, kokiu lygiu, su jo(s) asmeninėmis);*
- *Kai žino apie profesinėje praktikoje kylančias etines dilemas ir gali nuspręsti, iki kokio lygmens yra pasirengęs(-usi) siekti asmeninio kompromiso.*
- *Žino, ar jam VERTA siekti kompromiso.*

Todėl **karjeros konsultantas arba profesinio identiteto paieškoje esantis žmogus gali**:

- *Inicijuoti susitikimus su praktikoje dirbančiu žmogumi, kuris papasakotų apie savo kasdienos darbą:*
    - kiek valandų dirba,
    - kokio pobūdžio darbas,
    - ar yra pamainos,
    - kokios atsakomybės,
    - ko reikalaujama iš darbuotojo,
    - koks atlyginimas,
    - atostogų, poilsio trukmė ir periodas,
    - kas leidžiama ir kas draudžiama,
    - kokių žinių ir gebėjimų būtinai reikia turėti,
    - kokios yra profesinės vertybės,
    - su kokiais iššūkiais susiduriama kasdieniame darbe,
    - kas yra sudėtingiausia,
    - koks būna nematerialusis atlygis ir pan.
- *įsitraukti į profesionalų tinklus:*
    - tapti uždarų grupių socialiniuose tinkluose nariais,
    - socialiniuose tinkluose sekti žymius tos srities atstovus,
    - dalyvauti atviruose renginiuose,
    - užsisakyti šių tinklų naujienų prenumeratas,
    - dalyvauti mokymuose,
    - ieškoti mentoriaus/mentorės,
    - pradėti savanoriauti,
    - susirasti, jei nėra galimybės kitaip, ribotos trukmės ir neapmokamą praktiką ir pan.
- *įsivertinti realias savo galimybes ir noro pasukti tam tikros profesijos link pagrįstumą:*
    - tai padaryti galima atliekant paprasčiausią užduotį:

      lentelėje surašykite dominančiai profesijai reikalingiausias žinias ir kompetencijas bei šalia, kitoje lentelės skiltyje, pažymiu tarp nulio ir dešimtuko, įsivertinkite savo turimas realias konkrečias žinias ir gebėjimus bei, svarbiausia, norą ir motyvaciją įgyti trūkstamų (žr. pavyzdį apie žinias žemiau, atitinkamai, užduotį galima atlikti su gebėjimais)

Žinių apie profesiją ir turimų gebėjimų įsivertinimas				
Dominanti profesija	**Reikalingos žinios**	**Mano turimos žinios (nuo 0 iki 10)**	**Mano noras įgyti trūkstamų (nuo 0 iki 10)**	**Kaip ir kur galėčiau tai padaryti?**

- *Profesinių dilemų sprendimas:*
  anksčiau minėtų susitikimų su profesijos atstovais metu rekomenduojama susirinkti kuo daugiau informacijos apie įvairias kasdien šios srities darbuotojams kylančias problemas, paprašykite pateikti konkrečių pavydžių ir pagalvokite, kaip tai dera su jūsų / jūsų konsultuojamojo asmens individualiomis vertybėmis. Galima atlikti užduotį:

Surašykite iki dešimties pagrindinių jūsų vertybių:

_____

_____

Surašykite vertybes, kurios yra svarbios jūsų pasirenkamai sričiai:

_____

_____

Kaip jos dera tarpusavyje? Kaip esu pasiruošęs spręsti kylančias profesines dilemas?

_____

_____

Kompromiso galimybės įsivertinimas – labai svarbi užduotis, mat dažnai karjeros keitimo ar karjeros pasirinkimo kryžkelėje esantis žmogus, bėgdamas nuo vienos srities ar neturėdamas patirties jokioje srityje, jam/jai patinkančią sritį gali vertinti pernelyg romantiškai, nerealiai. Dažnai nežinomi, galbūt, su asmenybe nesuderinami elementai (pavyzdžiui, reikalingi visiškai priešingi, nei būdingi žmogui, charakterio ypatumai – komunikabilumas, intensyvus darbas su žmonėmis, o profesinio identiteto paieškoje esantis žmogus yra intravertas, nemėgstantis ar negebantis to daryti), kitais atvejais, galbūt, žmogus nėra pasiruošęs kažką aukoti ar keisti savo įpročių, dienos rutinos, jam/ jai gali būti sudėtinga dėl asmeninių priežasčių keisti gyvenamąją vietą ar taikytis prie neįprastų darbo valandų.

Šiuo atveju, labai gelbsti vadinamieji ***klausimai apie „vertybinį stuburą"*** (jų galite sugalvoti tiek ir įvairiausių, pagal kiekvieną konkretų atvejį)**:**

1. Kokių kompromisų galiu sau leisti santykyje darbas ir laikas sau?

_____

_____

2. Kokių kompromisų tikrai negaliu sau leisti?

_____

_____

3. Kokių profesijų atstovai dirba man priimtinu būdu (pvz., darbovietėje, o gal - nuotoliniu būdu ar pamainomis) ir kuri profesija man tiktų, atsižvelgiant į pirmus du klausimus?

_____

_____

4. Kokių žmonių pažįstu iš šių sričių? Kas galėtų pagelbėti su jais užmegzti kontaktą?

_____

_____

5. Kaip patekti į tų sričių profesionalų tinklus?

_____

_____

Apibendrinant, konsultanto misija yra pagelbėti konsultuojamam asmeniui suvokti mokymosi naudą bei reikšmę sau ir savo profesinės ateities gyvenimui. Į naudos bei kažkurių konkrečių dalykų mokymosi prasmingumo aspektus orientuotas konsultacijų ar mokymo turinys bei mokymosi užduotys sudaro sąlygas profesinio pasirinkimo motyvacijos formavimuisi.

Kokius metodus šiems profesinio identiteto elementams formuotis jūs jau dabar taikote ugdymo procese (nes tikrai taikote)?Parašykite:

_____

_____

_____